

Manus

Granskande Myndigheter

I Sverige lever vi i en demokrati. Alltså, är det en riksdag och regering som styr landet. Vart fjärde år, går vi medborgare till val och då röstar vi på det parti och de personer som vi vill ska representera oss i Sveriges riksdag. Sedan är det riksdagen som, bestämmer vem som ska bli statsminister och statsministern väljer sina regeringsmedlemmar”.

Lite förenklat kan man säga att det som regering och riksdag bestämmer verkställs av våra statliga myndigheter. I Sverige finns det ca 220 myndigheter och flera av dem har en granskande roll. De finns på olika platser i Sverige. De kontrollerar att myndigheter, organisationer och företag sköter sina uppgifter i enlighet med det uppdrag de fått och som svensk lag föreskriver. Flera av myndigheterna kontrollerar även oss enskilda medborgare så att vi inte gör fel eller begår brott. Men i vissa fall kan gränsen mellan granskande och icke granskande vara svår att dra.

Exempel på myndigheter som i huvudsak *inte* är granskande myndigheter är arbetsförmedlingen, rymdstyrelsen och nämnden för hemslöjdsfrågor. De behandlar vi inte i det här programmet.

Intro/Vinjett

SYNK:

Många av våra svenska myndigheter har funnits väldigt länge. För mer än 300 år sedan, alltså på 1600-talet, då fanns det en man som hette Axel Oxenstierna.

- Fast vänta nu här nu lite!
- Är det inte Axel Oxenstierna som sitter där?
- Kom,
- Axel, är det du?
- Det är jag som är Axel Oxenstierna?
- Men var det inte du som grundade föregångarna till dagens myndigheter?
- Det är riktigt. Det var jag. Det var nämligen ingen ordning på det här riket.
- Oordning överallt. Då bestämde jag att nu ska jag grunda Riksarkivet och jag grundade också Postverket för man skulle kunna skicka post till varandra.
- Det var ju jättebra jobbat, även om vi idag kanske skickar mer epost.
- Vafalls, e-post, på min tid skickade vi hästpost!
- Nä, nu är jag trött. Nu måste jag sova.
-

Jag tycker vi lämnar Axel ifred nu, han är ju faktiskt väldigt gammal.

Istället så börjar vi vår rundvandring till några av Sveriges myndigheter som har en granskande roll. Häng med!

Först ut är Riksrevisionen som ligger här i centrala Stockholm. Här ska vi träffa riksrevisorn Helena Lindberg.

Intervju:

Den som kontrollerar att Sverige styrs på rätt sätt är ytterst Riksdagen, men Riksdagen har en myndighet till sin hjälp för att följa upp t.ex. hur regeringen styr landet, hur myndigheterna hanterar sina uppdrag och den myndigheten den heter Riksrevisionen där jag arbetar.

Det Riksrevisionen gör kan man sammanfatta i tre uppdrag egentligen.

Det ena handlar om att granska alla myndigheters sätt att hantera pengar. Vi går in och tittar i bokföringen och ser efter om man har använt pengarna på rätt sätt och till rätt saker. Och det kallas för Finansiell revision.

Den andra stora uppgiften som Riksrevisionen har. Den kallar vi för Effektivitetsrevision. Och då tittar vi t.ex. på hur regeringen styr myndigheterna, hur effektivt man använder både pengar men också men också hur effektivt man organiserar saker och ting i myndigheter.

Och den tredje stora uppgiften, det handlar om att vi hjälper andra länder som inte har kommit lika långt i att utveckla sitt sätt att styra landet, och då hjälper vi dem i att bygga upp motsvarigheter till Riksrevisionen.

Så det är tre uppgifter som Riksrevisionen har: Finansiell revision, Effektivitets revision och Utvecklingssamarbete och vi är alltså en granskande myndighet.

SYNK:

För att regeringen, massmedia och vi medborgare skall veta att myndigheterna gör det som de ska göra så måste det genomföras kontroller.

SPEAK:

Det gör man här på Riksrevisionen. Man kontrollerar allt i den statliga verksamheten; regeringen, myndigheterna och de bolag som staten äger. Ramarna för Riksrevisionens verksamhet är fastslagna både i lagar och i regeringsformen.

Hur går det till? Jo personer kunniga i statskunskap, ekonomi och juridik besöker varje myndighet och går igenom hur det har skötts. Det kallas att göra en revision och de som arbetar med det här kallas revisorer. Revisorerna skriver sedan en rapport som blir tillgänglig både för dig och mig och regeringen.

Riksrevisionen kontrollerar alltså verksamheten i de andra myndigheterna som vi berättar om i den här filmen.

En annan granskande myndighet är Säkerhetspolisen eller Säpo som de också kallas. Då kanske du tänker på hemliga agenter, biljakter och massa spännande action. Och visst, säkerhetspolisen har i uppgift att förhindra och avslöja spionage på vårt land. Men det är inte allt de gör.

Säkerhetspolisens roll är att skydda vårt demokratiska system, att värna om våra friheter och rättigheter och att avslöja brott mot säkerheten i Sverige. De förebygger och

förhindrar brott från personer som vill ersätta vårt demokratiska styrelseskick med en annan form av styre till exempel religiöst eller etniskt.

En annan viktig verksamhet är att skydda statsministern och regeringens medlemmar, men även Kungens familj och viktiga personer från andra länder som kommer på statsbesök. Det finns också företag och myndigheter som sysslar med hemliga saker som också måste skyddas av Säkerhetspolisen. Det kan vara elföretag, telekommunikation eller transportföretag. Om de skulle angripas kan konsekvenserna bli mycket allvarliga.

Säkerhetspolisen arbetar även mot spridning av massförstörelsevapen. Det är mycket förebyggande arbete och de samarbetar med andra länder för att se till att Sverige är tryggt. Det är säkerhetspolisens roll.

Vi har på senare år tyvärr fått uppleva terrorism som drabbat oss mycket hårt. Säkerhetspolisens uppgift är att bli förhindra att sådant sker genom aktivt spaningsarbete. De avlyssnar telefoner, pejlar stora mängder information på nätet och lägger symboliskt pussel för att motverka brott mot Sveriges säkerhet.

SYNK:

Nu vet vi lite mer om Riksrevisionen och Säkerhetspolisen. Nu ska vi över till Datainspektionen. Och man kan ju tro att Datainspektionen ska hem till oss och inspektera våra datorer. Men det stämmer inte.

Datainspektionen har som mål att vi medborgare ska leva i ett samhälle där vår integritet värdesätts och respekteras. Och det kan vi ju alla skriva under på, eller hur? Men vad betyder det egentligen?

Datainspektionen ska ju se till att inte vem som helst, gör vad som helst med information om dig och mig. Och den här informationen om oss kan ju handla om vårt namn eller personnummer eller telefonnummer, kanske ett foto eller ett videoklipp där vi finns med och där man kan se att det är just vi, och då kan ju vi granska företag, myndigheter, föreningar och ibland även privatpersoner som t.ex har publicerat ett foto på internet

Datainspektionen ger även tillstånd till, eller avslår, ansökan om kamerabevakning. För att skydda vår integritet får inte vem som helst sätta upp en kamera på allmän plats för att kolla vem som går där eller vilka som pratar med varandra. Till och med polisen måste i de flesta fall begära tillstånd hos Datainspektionen för kamerabevakning.

Datainspektionen har till uppdrag att se till att reglerna för kamerabevakning följs. För det är så att även foton eller filmer av personer, det är personuppgifter. Och man behöver inte nödvändigtvis se ditt eller mitt ansikte utan man kanske kan se att det är vi för att vi har särskilda kläder på oss eller vårt kroppsspråk kan avslöja att det är vi.

Vår rätt till integritet är en mänsklig rättighet. På samma sätt som vi har rätt att låsa vår ytterdörr för tjuvar, har vi rätt till ett privatliv på nätet. Men fakta samlas kontinuerligt in av företag som sedan använder dem för egna syften. Och på sociala medier säger vi själva "ja" till att dela uppgifter, men hur många förstår vad det verkligen innebär.

Som individ så har man ju rätt till en fredad zon. Det är en mänsklig rättighet att inte behöva bli kartlagd och övervakad mer än nödvändigt och när det gäller personuppgifter och övervakning av individer så är GDPR en lag som har införts för att skydda oss mot den här övervakningen.

Datainspektionen är en relativt ny granskande myndighet. Deras arbete blir allt viktigare ju mer digitaliserat vårt samhälle blir. Du kan begära en kontroll om du tror att en brottsbekämpande myndighet har brister i sin personuppgiftsbehandling. Kanske tror du att de har ett register som du inte ska finnas i, eller misstänker att myndigheten har ett register som de inte borde ha.

En annan granskande myndighet heter Diskrimineringsombudsmannen.

DO's uppdrag kommer ur en lag som heter lagen om Diskrimineringsombudsmannen. Och syftet med den lagen är att vi ska vara en myndighet som granskar att de som omfattas av diskrimineringslagen gör det de ska och alltså inte diskriminerar. Och man kan säga att DO's uppdrag handlar om att se till att vi får ett samhälle fritt från diskriminering, eller åtminstone att minskar diskrimineringen i samhället.

Kanske har du upplevt diskriminering någon gång. Du kanske har känt dig orättvist behandlad eller kränkt i skolan eller så har du en kompis som är född i en familj med en annan kultur eller religion som inte vågar visa det av rädsla för mobbning eller misshandel. Du kanske känner någon som inte fått ett jobb de sökte och ville ha – och var kvalificerade för – därför att de var för unga eller mycket äldre än den personen som fick jobbet.

Diskrimineringsombudsmannen jobbar med sju punkter som täcker de flesta former av diskriminering så låt oss gå igenom dem så att vi förstår vad som menas.

Kön: Betyder att man inte får behandla någon kränkande därför att man är kille eller tjej eller anser sig tillhöra ett tredje kön.

Könsidentitet: man får inte kränka en person som klär sig eller sminkar sig som ett annat kön än det man är född i.

Etnisk tillhörighet: Ingen får kränkas för att man har en annan hudfärg eller är född i ett annat land än Sverige.

Religion eller annan trosuppfattning: man har rätt att tro på vilken Gud man vill, eller att inte tro alls om det känns rätt.

En funktionsnedsättning får inte hindra dig att gå på restaurang, besöka ett bibliotek eller en konsert som alla andra.

Man får inte diskriminera någon för hens sexuella läggning och slutligen får man inte behandla någon nedsättande på grund av hens ålder.

Nu ska vi prata med Skolinspektionen och se vad de sysslar med. Man kan ju ana att de håller koll på någonting som du också känner till, nämligen att gå i skolan.

Skolinspektionens uppgift är att hålla ett vakande öga på alla skolor i Sverige och kontrollera att huvudmannen gör det de ska. Huvudmannen kan vara en kommun eller ett företag eller ett kollektiv och kallas då för friskola. I båda fallen har ledningen ansvar för skolans resultat och kvalitet.

Skolinspektionen granskar även fritidshem, förskolor och vuxenutbildningar.

Skolinspektionen granskar att elever får en utbildning som stämmer överens med såsom regeringen och riksdagen tycker att en utbildning ska vara. Att man har undervisning och att man undervisas på rätt sätt. Att man kan nå de kunskapsmål som finns i läroplanen och det är det vi kontrollerar att man får i skolan och sedan tittar vi också på att man blir behandlad på ett bra sätt i skolan så att man har det bra. För om man inte mår bra och känner sig otrygg då lär man sig inte så mycket heller.

Sen att vi tittar utifrån elevens perspektiv det betyder ju inte alltid att vi tar ställning i såna frågor som eleverna tycker att vi ska göra. Det har hänt t.ex att elever vill att vi ska ordna mer raster på skolan men det är meningen att man ska gå i skolan för att lära sig saker och ha lektioner så det är det vi tittar på, att man får bra lektioner.

Men däremot kanske vi vänder på frågan då om elever säger att vi skulle vilja ha mer raster. Hm, hur är det då på lektionerna? Är det inte så bra lektioner då kanske? Så på det sättet så är elevers svar alltid väldigt viktiga för oss.

Granskar man bara när det inkommit klagomål?

Vissa av mina kolleger de jobbar med att granska på olika synpunkter som kommer in och klagomål som kommer, där föräldrar eller elever vänder sig till oss och säger att det här funkar inte. Medan jag och de flesta av mina kolleger har en speciell plan där vi besöker olika skolor. Varje år tar vi ställning till vilka skolor som ska få besök av oss, och då kan det antingen vara att vi tittar på och ser om man lever upp till lagens krav men det kan också vara att vi går in i undervisningen och tittar på om det är bra kvalitet eller om det kan göras bättre.

Alla kan anmäla missförhållanden till Skolinspektionen. Både föräldrar och elever. Det kan till exempel handla om kränkningar eller uteblivet stöd till en elev, men också om andra problem.

Skolinspektionens mål är att se till att alla får en god utbildning och att det sker i en god och trygg miljö.

I Sverige litar vi väldigt mycket på våra myndigheter och om skatteverket eller andra sociala myndigheter hör av sig ja då så lyssnar vi på dem. Många tycker att det är bra att vi har en så stor tilltro till våra myndigheter. Det är ett arv från samförståndskulturen från bondesamhället.

Andra kanske tycker att myndigheterna har för mycket kontroll? Att driva en granskande myndighet tar tid, kostar pengar och man kan fråga sig om det faktiskt leder till några

förändringar? Kanske är det som den gamle fysikern Albert Einstein sa: *"Allt som spelar roll kan inte mätas, och allt som mäts spelar inte alltid någon roll."*

Eftertexter